

Mellan- rummet

Det hela började med en iakttagelse: allt fler stadsdelar saknar grundläggande förutsättningar för att skapa socialt fungerande grannskap. Så Kjellander Sjöberg kurerade utställningen Commoning Kits som presenterar 13 verktyglådor för gemenskap.

Text Cecilia Öfverholm

mellan
rummet

Odling: Odlad/placeholder
Lenschow & Pihlmann

Varför ska gemensamhetshus vara så fysiskt beständiga – så att de nästan överlever sig själva och blir lämnade tomma? Det danska arkitektkontoret har skapat en flyktig konstruktion för odling. Den kan fungera som ett växthus med sin plastduk, göra växterna livskraftiga och beredda att ta över konstruktionen – om människorna som gemensamt odlar vill det. Konstruktionen är öppen och tillåtande, stora träd kan ta över den och slutligen kanske den inte behövs utan har fyllt sin funktion som en katalysator för gemenskap.

Mat: Etthundra rum för femtio måltider

Förstberg Ling

Att mötas vid en måltid. Arkitekterna på Förstberg Ling utmanar konventioner i sin måltidslabyrint som skapar 100 rum för 50 måltider. Någon vill kanske dela, kanske prova på något nytt, i en ny konstellation – nya situationer lockar fram nya samtal.

”Vi ska ju självklart ha en matbuss, en rekreationsbuss, en hantverksbuss ...”

”DET ÄR JU EN JÄTTEBRA IDÉ!” utbrister Stefan Sjöberg på Kjellander Sjöberg. Branschkollegan Erik Hökby på Marge håller just på att resonera kring en biblioteksplats. Ja, precis, inte ett bibliotek i egentlig mening, men ändå helt klart ett bibliotek i egentlig mening. Här finns allt och inget, inte ens böcker – kanske wifi, inga tidningar, men kanske möjligheten att ladda ner dem just där, för just då. Biblioteksplatsen etableras långt innan själva böckerna kommer med bokbussen, kanske till och med innan bostadshuset byggs. Kanske att vi till och med bara döper det till Platsen. För snart rullar samtalet vidare och Stefan Sjöberg pratar samtidigt som danska Rosa Lund från Sted cph kommenterar att ”Placemaking skapar så mycket mer ...”.

– Vi ska ju självklart ha en matbuss, en rekreationsbuss, en hantverksbuss ... fortsätter Stefan.

En tanke som ingen kan ogilla har just utvecklats ett steg till och entusiasmen sprider sig bland arkitekterna kring bordet: Daniel Norell från Norell/Rodhe, Erik Hökby från Marge, Rosa Lund från Sted och så Stefan Sjöberg från Kjellander Sjöberg. Vi har träffats för att prata om

Commoning Kits, en utställningsidé som har sin alldeles egen historia:

Arkitektkontoret Kjellander Sjöberg vann innovationstävlingen för omvandlingen av Sege Park, ett sjukhusområde från 1930-talet i Malmö som ska bli en levande stadsdel. Tävlingsförslaget handlade mycket om de gemensamma rummen mellan husen. Att bädda för gemenskap utan att regissera, att skapa parken utan färdiga gångstråk, att väcka lusten att ses och få kontakt.

– Vi vann tävlingen som handlade om delning och gemensamma ytor utomhus och i bebyggelsen. Ambitionen var att minska den genomsnittliga lägenheten med 30 procent för att kunna erbjuda prisvärda bostäder, säger Stefan Sjöberg.

Vinsten ledde vidare till en diskussion om hur gemenskap kan främjas, och hur nya och omvandlade stadsdelar på så vis får en positiv utveckling. Kjellander Sjöberg tog därför initiativ till utställningen Commoning Kits som under hösten visades på Form/Design Center i Malmö. Resultatet blev 13 framåtblickande förslag om urbana rum och funktioner från lika många arkitektkontor: Lenschow & Pihlman, Först-

”Det handlar ju inte om att, utan om hur.”

berg Ling, Nilsson Rahm, Leth & Gori, Arrhov Frick, Vardehaugen + AHAA, Sted, In praise of shadows, Krupinski/Krupinska, Eriksen Skajaa, Marge, Norell/Rodhe och Rintala Eggertsson.

– Att ta upp frågor om urban gemenskap, publika platser och medborgardialog var en väldigt bra sak med Commoning Kits. Det handlar ju inte om att, utan om hur, säger Daniel Norell.

Men det finns ett dilemma: I dag är det högkonjunktur, marknaden och pengarna styr, diskussionerna snävas in och medborgarperspektivet likaså. När lågkonjunkturen så småningom tar över kommer det som gick fort, och fel, att blottas, med stadsdelar som inte klarar av att bli städer i kölvattnet.

Arkitekterna kring just det här bordet vill gärna prata mjuka värden med sina beställare: det gemensamma, luften och marken mellan byggda strukturer. Platserna som förvandlar ett område från bebyggt till en stad, platserna där vi möts, pratar, äter, dansar, läser, spelar, snickrar, idrottar eller tar selfies.

I dag ligger medborgardialoger ofta långt ifrån själva beslutet om exploatering. Fokus ►►

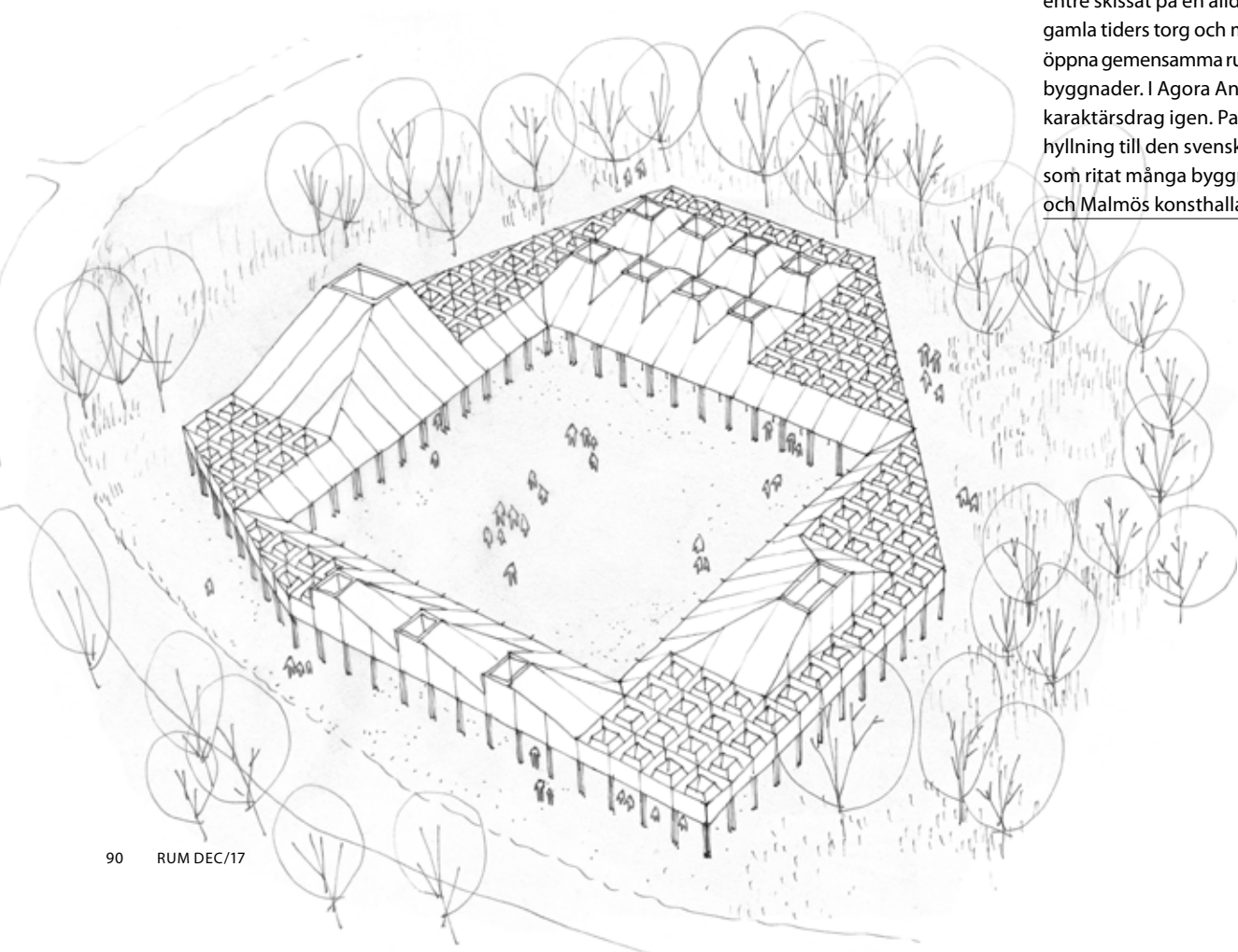
Hantverk: Verktyg
Arrhov Frick

I ett av parkens nav, en korsning av stigar, funderar Arrhov Frick på om ytan kan få nya funktioner genom hantverk. Enkla verktyg kan inspirera till hantverk, och små platser kan med tiden utvecklas efter behov.

Mobilitet: Agora Anshelm
Leth & Gori

De danska arkitekterna har i Sege Parks östra entré skissat på en alldeles egen Agora, likt gamla tiders torg och marknadsplatser, kvadratiska öppna gemensamma rum, omgärdade av skyddande byggnader. I Agora Anshelm känns alla dessa karaktärsdrag igen. Paviljongen är samtidigt en hyllning till den svenske arkitekten Klas Anshelm som ritat många byggnader, till exempel Lunds och Malmös konsthallar.

Rekreation: Fontänen
Nilsson Rahm

Vad är mer helande än ljudet av rinnande vatten? Så tänker Nilsson Rahm när de föreslår en fontän som rekreationssymbol. Den är fri från makt, religion, nationalism och förmynderi och ger oss svalka, en plats att sitta vid, ett ställe för små barn att bada i – en naturlig mötesplats där olika konstnärer på ett rullande schema ger platsen dess utsmyckning.

Idrott: På Sidelinjen
Vardehaugen+AHAA

De stora resultaten syns inte på fotbollsarenan utan utanför planen. Här får föräldrar kontakt, grannar kommer förbi, någon säljer kaffe och några blir förälskade. Arkitekterna har därför föreslagit en läktare, som är en utkiksplats, som är en festlokal, som är en grönsaksbutik, en busshållplats, en möteslokal, ett fotbollsmål.

Recycling/Upcycling: The living pergola
Sted

Pergolan markerar ankomsten till Sege Park. Här kan träd planteras, regnvattnet samlas, insekshotellet etableras, fröbanken vårdas. Pergolan kan ändra form och utseende, anpassas efter olika situationer – ett koncept som kan sprida sig till andra urbana miljöer över världen.

Religion: Äppellunden

Krupinski/Krupinska

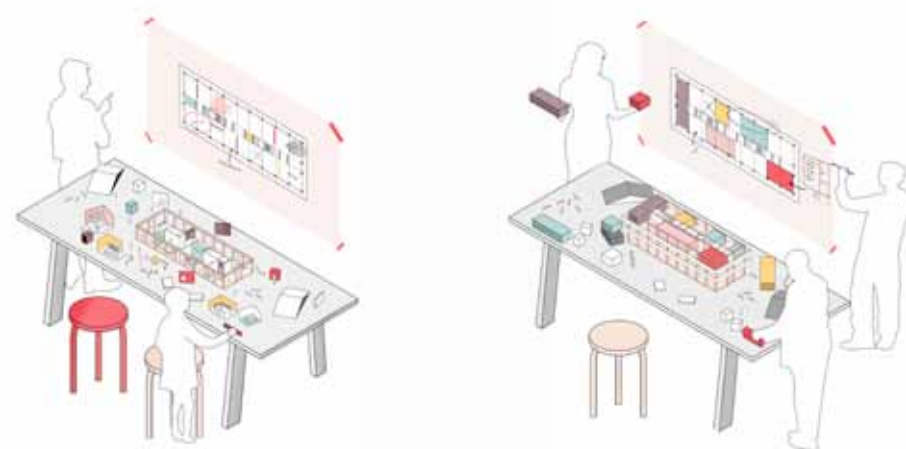
Äppellunden svävar över ett område i Sege Park. Under den skyddande lunden hålls fotbolls-turneringar, eller konserter, eller cirkus, bakluckeloppis eller kanske en drakfest. Ingen vet.

Lokal demokrati: Tornet

In praise of shadows

Tornet är ett utkikstorn, som innehåller en teater, ett öppet rum som väntar på att fyllas med innebörd. Här kan möten hållas, eller så kan man bara hänga här när man vill, pensionärer som ungdomar och de däremellan.

Byggemenskap: Nybyggerhuset –

byggård för selvbyggere

Eriksen Skajaa Arkitekter

En byggemenskap där självbyggaren bygger ytterväggar, innerväggar och fast interiör själv eller tillsammans med grannarna. En arkitekt bistår med experthjälp. En annan form av ekonomi och projekt för att investera och skapa sig ett hem.

ligger i stället på att bygga mer, bygga fort, sälja och hyra ut, och modeller och metoder för att skapa en dynamisk stadsdel saknas.

– Det är som att man bara vill checka av allt man gjort. Det handlar inte om att söka upp grupper som aldrig hörs till exempel, säger Rosa Lund.

Commoning Kits har inte bara mynnat ut i kreativa idéer för att med enkla medel skapa möjligheter och sätta fart på gemenskapen i stadsmiljöer, utan projektet har också betytt mycket för de kontor som varit med. Äntligen har man diskuterat värden bortom själva byggnaderna, svaren på frågan om varför människor ska flytta till ett specifikt område, hur de kan mötas och vilka förutsättningar som bör finnas för att skapa en god livsmiljö och gemenskap.

– Vi jobbar mest med estetiken nu, hur det kommer att se ut, men för mig handlar det mycket om att ge plats för det som ska hända sedan. Om man har det perspektivet från början ser man annorlunda på de ytor man planerar, säger Erik Hökby.

Ordet medborgardialog återkommer. Hur skapas egentligen dynamik i en stads-

del? Måste det byggas ett stort kulturhus?

Commoning Kits visar på andra alternativ, ett mikroperspektiv, för att kunna skapa värden för de som ska vara på platsen, använda den och förhoppningsvis trivas.

– Vi måste tänka på vår roll som arkitekter. Vi har diskuterat vad det kan vara som inkluderar alla. Vi kan ju inte tänka ut alla idéer i förväg, men arkitekterna kan behövas i medborgarprocesser för att starta diskussioner. De 13 förslagen är några första enkla skisser. Läktaren är ett bra exempel, säger Erik Hökby.

Förslaget heter På Sidelinjen och kommer från Vardehaugen+AHAA. Deras tanke har varit att idrotten är väl inarbetad i vårt samhälle, men att den stora vinsten för samhället egentligen sker runt planen. Här träffas grannar, någon säljer väfflor och kaffe, nya relationer skapas. Och det som är en läktare kan också tjänstgöra som fotbollsmål, eller utikspunkt, busshållplats, grönsaksbutik, festlokal ...

Stefan Sjöberg pratar om att leverera platta paket, göra något vackert men mycket enkelt, en önskedröm om att ”ni får den här ytan av Malmö

”Vi kan ju inte tänka ut alla idéer i förväg, men arkitekterna kan behövas i medborgarprocesser för att starta diskussioner.”

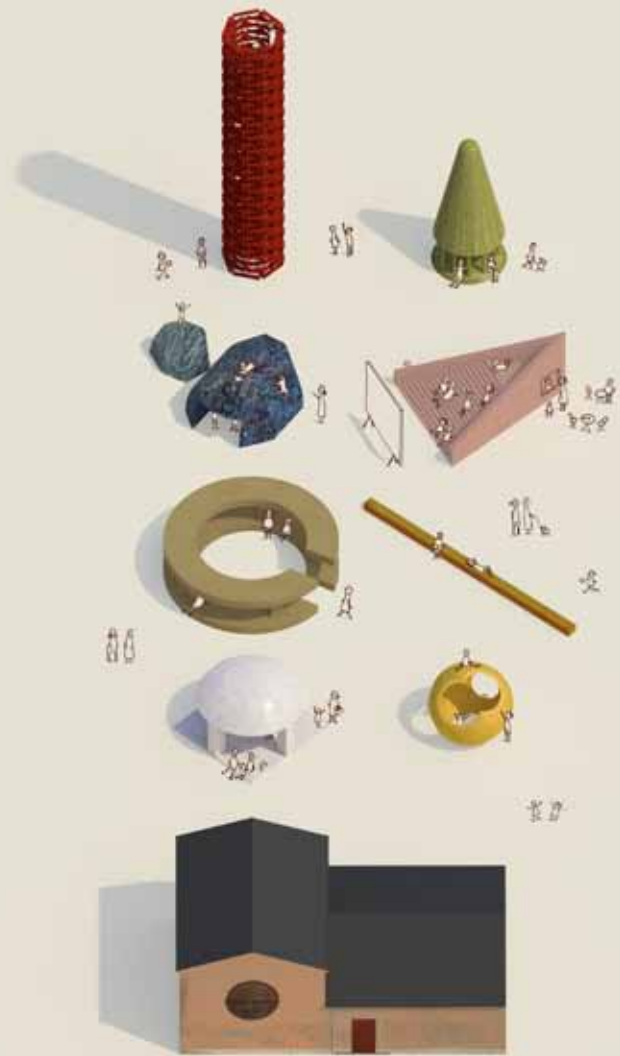
stad. Ni kan exempelvis göra si eller så, så att ni har någonstans att samlas”.

– Man skulle kunna få in funktioner genom små ingrepp, paviljonger till exempel. Det skulle vara ett nytt sätt att tänka kring en publik byggnad. Det är det som är så spännande med Commoning Kits – det behöver inte vara ett nytt bibliotek eller kulturhus, säger Daniel Norell.

Norell/Rodhes förslag till utställningen döptes till Rum för kollektiv konsumtion. Det är en slags paviljong, en klassisk marknadsplats där människor samlas, men också en modern rumslig konstruktion där saker och upplevelser säljs, delas eller byts.

– I våra projekt försöker vi hitta balansen mellan att man lånar något från det lokala sammanhanget och något från en global kultur. Något som bara är lokalt förankrat riskerar att bli inskränkt och provinsiellt, säger Daniel.

Han menar också att en kulturell dynamik inte automatiskt uppstår i stadsdelar trots att man bygger kulturhus eller bibliotek. Liknande funktioner kan lika gärna ligga i en mikroskala. ▶

Utbildning: Broar – En bibliotekspark
 Marge Arkitekter
 Broar är det första steget i etableringen av ett bibliotek i Sege Park. Förslaget är ett interaktivt förslag där medborgarna i Sege Park själva får vara med och välja vilket bibliotek de föredrar. Kan det vara en uppvärmd bänk eller en picknickpaviljong?

Konsumtion: Rum för kollektiv konsumtion
 Norell/Rodhe
 På en modern variant av den klassiska marknadsplatsen kan allt hända, allt kan säljas, bytas, delas... En kombination av internets möjligheter och den fysiska platsens fördelar.

Lek: Ludicrum – En urban lekeplass
 Rintala Eggertsson Arkitekter
 Ska vi bygga en ny stadsdel måste barnen självklart inkluderas, allt enligt FN:s barnkonvention. Låt oss bygga fler lekplatser! För ökad social kompetens och mindre segregation. För kom ihåg Albert Einsteins ord: "Play is the highest form of research."

”Vi kan skapa biblioteksplatsen innan böckerna kommer.”

”Men bänken får inte vara så lång att man kan ligga på den!”

– Utanför ett bibliotek i Danmark har små ingrepp skapat stora skillnader för medborgarna. Utanför biblioteket placerades en lång bänk. Det blev plötsligt möjligt att uppehålla sig på platsen. Så småningom upptäckte folk biblioteket, det blev en samlingspunkt, och byn fick en identitet. En så enkel sak som en bänk kan ge en stor förändring, säger Rosa Lund.

– Men den får inte vara så lång att man kan ligga på den! säger Erik Hökby skämtsamt och fortsätter med lite mer allvar:

– Vi har jobbat mycket med bibliotek. Det är nästan det sista offentliga interiöra rummet. De går allt mindre ut på att låna ut böcker, och vi ställer oss frågan vad som är intressant här: antal besökare eller antal utlån?

I Sege Park har Marge jobbat med projektet Broar – En bibliotekspark. Platsen de blev tilldelade ligger kring det före detta bårhuset vid den södra entrén. Här står den övergivna byggnaden kvar, och området har redan tagits över av bland andra graffitimålare. Marges förslag får ses som ett inlägg i diskussionen kring hur vi tar vara på vårt kulturarv och befintliga byggnader i områden som ska utvecklas.

Marge begav sig till Sege Park och insåg att någon använde den gamla strukturen till något. Det var inte så som kommunen, arkitekterna eller de som ska bo där hade tänkt sig, men Marge tyckte det var viktigt att låta den stå kvar och kanske få nytt liv längre fram.

Det finns förståelse för att det är viktigt att bevara verksamheter, men i kontrast till detta står kommersiella argument. Det väcker frågor om hur gamla byggnader ska värderas. I dag är det ofta ekonomiskt gynnsamt att riva och bygga något annat om byggnaden inte har ett särskilt kulturskydd. Finns det även förväntningar på att man kan riva en befintlig byggnad och i stället bygga ett tio våningshus, så har den befintliga byggnaden ett stort värde. Det kapitalistiska värdet minskar å andra sidan om man däremot vet att ett område ska utvecklas varsamt och de befintliga byggnaderna ska stå kvar.

– Det handlar om att man som stad måste vara tydlig. Då kan inte fastighetsspekulationen komma till. Det är ju ytterst en politisk fråga som ställs mot bostadsförsörjningen, säger Stefan Sjöberg.

Bevara gamla byggnader och skapa storytelling kring husen är inget nytt fenomen i dag. Det kan ses som en lightversion av hur exempelvis London investerar i nya områden och låter konstnärer och arkitekter gå i gentrifieringens förtrupper. Mat är ofta också involverat när priserna drivs upp av marknadskrafterna. När det sedan är dags att flytta in har konstnärerna och framför allt maten redan flyttat ut.

– Men det finns något intressant här som vi kan använda i det offentliga rum som vi har föreslagit i Commoning Kits: Vi kan skapa biblioteksplatsen innan böckerna kommer. De åker ju runt i en buss, och biblioteksplatsen kan vara plats för olika saker och bli ett fullskaligt bibliotek när bussen kommer. Platsen kan leva kvar länge, kanske bli permanent. Sådana här saker kan man ju bygga när hela området byggs, och det får folk att komma dit, säger Erik Hökby.

Och så är vi tillbaka där vi började. Med Platsen. Som blir viktigare ju mer människors boendeyta krymper för att minska varje individs ekologiska fotavtryck. Fler gemensamma ytor, förutsättningar för gemenskap och fler mötesplatser – mellanrummet mellan rummet. ■